

دايرة المعارف بين المللى

نشر كتاب

فيلپ جى آلخ

اديت اس. هوش

به كوشش غلامرضا لايقى

بخش نخست؛ موضوعات

دایرة المعارف بین المللی نشر کتاب

ناشر: اطلاع
نویسنده: فیلیپ جی. آلت باخ / ادیث اس. هوشینو
ترجمه غلامرضا لایقی
سال انتشار: ۱۳۹۳
قیمت: ۶۵۰۰ تومان
لیتوگرافی: جاووش
نوبت چاپ: اول
صفحه آرا: مریم رضوی
شمارگان: ۱۲۰۰
چاپ: شریف
تهران، انتهای خیابان مطهری، نرسیده به شریعتی،
بن بست آرمان، پلاک ۱۶، طبقه ۲، واحد ۳
تلفن: ۸۸۴۲۸۵۷۷
فکس: ۸۸۴۵۶۲۵۱
حق چاپ محفوظ و متعلق به نشر اطلاع می باشد.

عنوان و نام پدیدآور: دایرة المعارف بین المللی نشر کتاب /
[ویراستاران] فیلیپ جی. آلت باخ، ادیث اس. هوشینو؛ ترجمه غلامرضا لایقی.
مشخصات نشر: تهران: اطلاع، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ج ۲، ۵۵۰ ص.؛ جدول، نمودار.
شابک: ج ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۱-۶۰۰-۲؛ ج ۲: ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۱-۶۰۰-۲۱-۱
وضعیت فهرست نویسی: فیبیا
یادداشت: عنوان اصلی: International book publishing and encyclopedia
موضوع: نشر و ناشران -- دایرة المعارف ها
شناسه افزوده: آلتباخ، فیلیپ جی.، ۱۹۴۱-، ویراستار
شناسه افزوده: Altbach, Philip G.
شناسه افزوده: هوشینو، ادیث، ۱۹۴۱-، م. ویراستار
شناسه افزوده: Hoshino, Edith S.
شناسه افزوده: لایقی، غلامرضا، مترجم
رده بندی کنگره: ۲۱۳۹۲-۵/۷۲۸۲
رده بندی دیویی: ۵۰۳/۰۷۰
شماره کتاب شناسی ملی: ۳۳۶۳۱۱۴

یادداشت مترجم

آنچه پیش روی خواننده محترم است ترجمه بخش نخست تنها دایرةالمعارف بین المللی نشر کتاب در جهان است که سالها پیش انجام گرفت. این دایرةالمعارف در دو بخش موضوعات نشر و نشر منطقه ای انتشار یافته است که نویسندگان آن در هر باب از زبده ترین و مجرب ترین دست اندرکاران نشر کتاب به شمار می روند. از آن جا که مقدمه و پیش گفتار مولفان اصلی آن برای ارائه چشم انداز کلی از کتاب کفایت می کند، مترجم به منظور پرهیز از زیاده گوئی، خوانندگان را به خواندن پیش گفتار و مقدمه مؤلفان اصلی ارجاع می دهد. تنها نکته ای که بیان آن ضروری می نماید این است که گرچه تاریخ انتشار این دایرةالمعارف به دهه ۹۰ بر می گردد ولی از آن جا که موضوعات آن برای دست اندرکاران نشر در ایران کاربردی و مفید است و راه گشای توسعه ملی کتاب در ایران، چون دیگر حوزه های علمی و تخصصی، متخصصان از آن بی نیاز نمی باشند، حتی می توان گفت مطالعه آن بر تمام سیاست گذاران و دست اندرکاران نشر فرض است؛ بنابراین اهل فضل و دانشوران را شاید که بر قدمت آن خرده گیرند. گرچه در ترجمه، ویراست و سنجیدن و رفع الخبط دقت بسیار صورت گرفته، ولی از پیش تذکر خطاهای احتمالی را توسط خوانندگان - هرگونه که باشد- سپاس دارم.

در این جا بر خود فرض می دانم که سپاس گزینم از جناب فرید توخی، جناب کیا و جناب دزواره که همکاران اصلی ترجمه بوده اند. و نیز جناب قربان ولیبی که در همان سال ای می گذارته بسیاری از مقالات را ویراستند، و نیز تمام کسانی که به نحوی در انتشار این مجموعه همکاری داشته اند؛ از جمله سرور خانم آریا صوی که به دقت کار صفحه آرایی را انجام دادند و سرکار خانم بیات و تلفونچی که در نمونه خوانی یاری کردند و به آن که حروف چینی و سایر خدمات را به انجام رساندند و نامشان بر مترجم نامعلوم است، و جناب امیر راد که همیشه و همواره بی دریغ بودند!

غلامرضا لایقی

اسفند ۹۲

پیش گفتار

این دایرة المعارف از بسیاری جهات منحصر به فرد است و از آنجا که اولین منبع مورد مراجعه بین المللی درباره نشر است، اثری ابتکاری و پیشگام به شمار می آید.

هدف ما از تهیه این دایرة المعارف ارائه بحث های جامع و فراگیر و تجزیه و تحلیل موضوعات کلیدی مربوط به کتب و نشریات در سراسر جهان است. این دایرة المعارف در این چهار مقاله ای که در این دایرة المعارف گردآوری شده، نه تنها شامل آمارهای واقعی مربوط به نشریات و کتب است، بلکه تجزیه و تحلیل و ارزیابی داده ها و ارقام را نیز در بر دارد.

اطلاعات و مطالب موجود در این دایرة المعارف جامع تر و فراگیرتر از اطلاعات موجود در دایرة المعارف های دیگر است. هر چند مداخل ها از میان حوزه وسیع گزینش شده است، اما در عین حال این دایرة المعارف اطلاعات و موضوعات کلیدی در خصوص کشورهای مختلف را در بر دارد.

این دایرة المعارف همان طور که منبع کلی برای روزافزون در خصوص نشر است، مشتمل بر چکیده و خلاصه ای از حقایق و ارقام آماری نیز هست. همچنین رویکرد آن تنها معطوف به حال نیست و گرایش های آتی نشر نیز مدنظر قرار گرفته است. این دایرة المعارف آخرین کاری است که در رشته نشریات و کتب انجام شده و چیزی فراتر از اجزاء متشکله آن است. همکاران دایرة المعارف نشر بین المللی کتاب مشهورات و تحلیل گران موضوع نشر به شمار می آیند. ما ترکیبی از خبرگان و دانش پژوهان را از میان پژوهشگران و افراد شاغل در بخش انتشارات انتخاب کرده ایم. از آنجایی که تألیف این دایرة المعارف یک کار جهانی محسوب می شود، مؤلفان آن را متخصصان بین المللی تشکیل می دهند. بسیار خوشوقتم که جمعی از ناشران برجسته خواستار قلم زدن در این دایرة المعارف بوده اند.

اگر کسی با دقت به مطالعه این دایرة المعارف بپردازد، صداقت و تعهد نویسنده گان آن را در می یابد. امر نشر به اعتقاد اکثریت قریب به اتفاق نویسندگان ما، فراتر از یک کار تجاری است. نشر تلاشی است که در آموزش، روشن گری و در واقع آینده جهان متمدن نقش محوری دارد.

این اثر کشورها و نواحی مهم جهان را در بر دارد. سی فصل این دایرة المعارف بر اساس جغرافیا است. انتخاب کشورها و نواحی جغرافیایی سنجیده انجام گرفته است. و در اینجا ما هر کشوری را نیاورده ایم، بلکه کشورهایی را در نظر گرفته اند که موضوعات مهمی را در زمینه توسعه انتشارات ارائه داده اند. تقریباً نیمی از عناوین این دایرة المعارف مربوط به نشر بین المللی است. این عناوین و مقالات چارچوب کاری وسیعی را ارائه می دهد و برای همه کسانی که با درک مسائل مهم نشر کتاب در جهان روبرو هستند ارزش دائمی دارد.

این دایرة المعارف به علت ارائه راهنمایی های وسیع اثری بی همتاست. مؤلفان آن در بیان دیدگاه های خود از آزادی چشمگیری برخوردار بوده اند، به همین سبب مقالات از نظر نوع دیدگاه تا اندازه ای ناهمگون بوده و تنوع سبک دارند.

مؤلفان چشم اندازهایی را ترسیم کرده اند و تفاسیری را ارائه داده اند که در آثار مرجعی از این نوع، اغلب نمی توان به آن ها دست یافت. این ویژگی بر افزایش میزان اهمیت این دایرة المعارف، تأثیر چشم گیری داشته است، زیرا کارشناسان فاضل این امکان را یافته اند که دیدگاه های (متفاوت) خود را درباره کتاب و نشر بیان کنند. بنابراین، این دایرة المعارف مجموعه ای از تجزیه و

تحلیل‌های شخصی است که در یک ساختار مقایسه‌ای و تطبیقی وسیع‌تر جای گرفته‌اند. تدوین دایرةالمعارف نشر محصول تلاشی جهانی است. ما بر این باوریم که باید امری جهانی تلقی شود. رشد مستمر چند ملیتی، تأثیر جهانی فن‌آوری‌های نوین و پیچیدگی حقوق انحصاری نشر در مقیاس جهانی، تنها چند مورد از پیامدهای جهانی نشر است. این دایرةالمعارف کوشش در جهت افزایش آگاهی جهانی در خصوص نشر است، اما در عین حال نشان دهنده رشد و گسترش همبستگی جهانی نشر نیز هست. در این دایرةالمعارف آگاهی و معارف نوین در فهم نشر به عنوان یک صنعت و پدیده بنیادین فرهنگی منعکس شده است. امیدواریم که این دایرةالمعارف نه تنها به فهم و درک وسیع‌تر کمک کند، بلکه مشوقی برای پژوهش‌های افزون‌تر در این موضوع مهم باشد.

فیلیپ جی. آلت باخ
ادیت اس. هوشینو

www.ketab.ir

سیاس گزاری

تألیف و تدوین یک دایرةالمعارف جامع نیاز به همکاری و مشارکت فراوان دارد. ما به ویژه مرهون همکاران خود هستیم. اکثر فصول این دایرةالمعارف را اشخاصی نوشته‌اند که در صنعت نشر فعالیت دارند. افرادی که مستقیماً درگیر تمامی ابعاد نشر در تمام نقاط جهان هستند. نوشتن مقاله برای دایرةالمعارف، جزو وظایف شغلی این متخصصان پر مشغله حرفه نشر نیست و ما از آنان سیاس گزاری نمی‌کنیم. به تجربه و تخصص خود را در اختیار همگان قرار دادند.

هم چنین از پیشنهادها، چند تن از همکاران خود سود برده‌ایم: ساراوانان گوپین ثان؛ گوردی گام، اریک لوئیس، هورویتز، بث لوی، وهانس ام. زیل به ویژه به ما کمک‌های شایان کرده‌اند؛ نورنس هال ول که در ترجمه مقاله‌ها از زبان اسپانیایی به انگلیسی به ما مدد رسانده‌اند. پاتریشیا گلینسکی و کارول نوریس که در تهیه نشریات برای جراید و مطبوعات با ما همکاری‌های لازم را مبذول داشته‌اند. ماریا الین لارکادا ویراستار ما در انتشارات و راهنمایی‌ها و کمک‌های قابل ملاحظه‌ای را به ما ارائه داده‌اند. بعضی از فصول این کتاب از موسسات انتشارات دیگری گرفته شده و مجدداً به چاپ رسیده است. بخش‌های ذیل که در این دایرةالمعارف ملاحظه می‌شود با اجازه ناشران آن چاپ شده است:

مقاله طراحان و تولید کنندگان، مولف: جان تیل، با اجازه و مجوز از منبع زیر مجدداً چاپ شده است:

R. R. Bowker, a Reed Reference Publishing Company from *A History of Book Publishing in the United States*, vol. 4, chap. 32, pp. 44-64. 1981, Reed Publishing Co. USA

مقاله نشر و نظام فکری تألیف فیلیپ جی. آلت باخ، با اجازه از منبع زیر مجدداً به چاپ رسیده است:

Annals of the American Academy of Political and Social Science 421 (sep. 1975) 1975 American Academy of political science.

مقاله نشر در جهان سوم: مسائل و چرخش‌های قرن بیست و یکم، تألیف فیلیپ جی. آلت باخ، با اجازه از منبع زیر مجدداً چاپ شد.

Hans Zell Publishers, an imprint of Bowker-Saur from Philip G. Altbach, ed., *Publishing and Development in the Third World*, pp. 1-28. 1992 Hans Zell Publishers.

مقاله توسعه کتاب در برمه، ویتنام، کامبوج و لائوس که ابتدا تحت عنوان مشکلات نشریات بومی تألیف سولاک سیواراکسا چاپ شده بود، با اجازه از منبع زیر مجدداً چاپ شد.

Hans Zell Publishers, an imprint of Bowker-Sulak from Philip G. Altbach, ed., *Publishing and Development in the Third World*, pp. 225-42. 1992 Hans Zell Publishers

مقاله هندوستان که ابتدا تحت عنوان نشر در جهان سوم: یادگیری باایدها ونبایدها از کشور هندوستان نوشته تجشوار سینگ به چاپ رسیده بود. با اجازه از منبع زیر مجددا چاپ شد.

Hans Zell Publishers, an imprint of Bowker-Sulak from Philip G. Altbach, ed., *Publishing and Development in the Third World*, pp. 225-42. 1992 Hans Zell Publishers

مقاله دنیای عرب که ابتدا تحت عنوان مشکلات توسعه کتاب در جهان عرب نوشته: صلیب پطرس چاپ شده بود، با اجازه از منبع زیر چاپ مجدد شد.

Library trends 26 (spring 1976) pp. 567-74. 1976 board of trustees the University of Illinois

مقاله مصر که ابتدا تحت عنوان صنعت نشر کتاب در مصر نوشته نادیا آ. ریزک و جان رودن بک چاپ شده بود، با اجازه و مجوز نادیا ریزک و جان رودن بک از صفحات ۹۶-۱۱۰ کتاب نشر در جهان سوم: آگاهی و توسعه ویراسته فیلیپ جی. آلت باخ، آمادیو آ. آربولدا و ای گوپیناثان چاپ مجدد شد.

Nadia R. Rizk and John Rodenbeck from Philip G. Altbach, Amadio A. Arboleda, and S. Gopinathan, eds. *Publishing in the Third World: Knowledge and Development*, pp. 96-110. 1985 Heinemann, a division of Reed Publishing (USA.)

فیلیپ جی. آلت باخ

ادیت اس. هوشینو

www.ketab.ir

پژوهشی درباره چاپ و نشر: ادبیات و تحلیل

درخصوص چاپ و نشر، آثار مکتوب چندانی تولید نشده است. این مسئله از جهاتی بسیار شگفت انگیز است: زیرا حتی در دوران ارتباطات الکترونیکی، کتاب و مجله هنوز ابزار اصلی ارتباطات عملی جهانی محسوب می شوند. به علاوه، کتاب اصلی ترین ابزار ارتباط نوشتاری هزار ساله گذشته بوده است. فرآیندهای انتشار، چاپ و توزیع پایه ارتباطات هستند. نظریه های اندکی درخصوص نشر وجود دارد که چراها و چگونگیها را تبیین کرده باشد. (۱) فقط چند جامعه شناس فعالیت عالمانه دینی را معطوف صنعت چاپ و نشر نموده اند. (۲) در مقابل، یک رشته جامع دانشگاهی به ارتباطات تخصیص داده شده که گرایش عمده آن در حوزه رسانه های گروهی، به ویژه نشریات و رسانه های «الکترونیکی» است. مجلات و نشریات فراوانی در این زمینه موجود می باشد، اما به ندرت به کتاب و انتشار پیوسته اند. مارشال مک لوهان غول رسانه کمکی نکرد، زمانی که اعلام داشت که دوران کلام مکتوب به سر آمده است و جهان ارتباطات در گذشته از ابزار دیگری استفاده خواهد کرد. (۳) این حقیقت که مک لوهان در پیش بینی خود در سال ۱۹۶۷ اشتباه کرده، تغییر جهانی در گسترش پژوهش درخصوص نشر ایجاد نکرد. اغلب کشورها کتاب چاپ می کنند ولی بی اغراق در بسیاری از این کشورها صنعت و فحص مستمر و جدی درخصوص چاپ و نشر وجود ندارد. بخش اعظمی از نوشتارهای مربوط به چاپ و نشر به نوشتارهای معدوم اختصاص دارد که مهم ترین آن ها عبارت اند از: آمریکا، آلمان، ژاپن و تا حدی فرانسه. در حالی که بیشترین آثاری که درخصوص تحول و توسعه چاپ و نشر کتاب و مجله منتشر شده به زبان انگلیسی است، کشورهای انگلیسی زبان در مورد تحلیل و مطالعه موضوع انتشارات پیشگام نبوده اند. ژاپن و آلمان آثار زیادی در مورد چاپ و نشر ارائه کرده اند؛ انتشار مجلات تخصصی درخصوص چاپ و نشر، تأسیس سازمان هایی که متولی پرورش علاقه به چاپ و نشر هستند، از جمله اقدامات این دو کشور است. این اقدامات منحصر به آلمان و ژاپن است و به ندرت بازتابی جهانی دارد. بی توجهی به جنبه بین المللی انتشارات، واقعا باهزاست علی بنیم. (۴) که انتشارات همیشه جنبه بین المللی داشته است و واردات و صادرات کتاب بخش مهم و بزرگی از صنایع به شمار می رود. مالکیت به طور فزاینده ای چند ملیتی می شود، هیچ کتاب مرجع استنادی در مورد انتشارات وجود ندارد و فقط چند مجله و انگلستان با رویکردی جهانی به کتاب و نشر اختصاص دارد. این مجلات عبارت اند از: «لوگوس»، «فصل نامه تحقیقات نشر»، و «اسکالر شپ». (۵)

درک و فهم تجارت انتشاراتی یک کشور می تواند درس هایی با ارزشی برای دیگر ملت ها فراهم آورد. به عنوان مثال ناشران کشورهای اروپای مرکزی و شرقی در تلاش جهت نوسازی و روزآمد کردن صنایع خود برای رسیدن به اقتصاد جهانی یا جدیت توصیه های همکاران شان در غرب را تعقیب می کنند. (۶) کشورهای جهان سوم نیز به تجربه کشورهای صنعتی به عنوان الگو و نمونه می نگرند. رویکرد تطبیقی جهانی به نشر، به منظور فهم و درک ساز و کارهای حاکم بر توسعه کتاب می تواند دیدگاه های ارزشمندی را فراهم آورد. درخصوص انتشارات در کشورهای در حال توسعه جهان سوم، کتب و مقالات بسیار اندکی وجود دارد. دو کتابنامه که یکی در سال ۱۹۸۰ و دیگری در سال ۱۹۹۳ به چاپ رسیده بیشتر کتابهای قابل دسترسی را که مجموعاً

۱. Logos

۲. Publishing Research Quarterly

۳. Scholarly Publishing

کمتر از ۲۰۰۰ عنوان بوده، شامل می‌شود. شایان ذکر است که این کتابنامه‌ها بیشتر بر اساس منابع انگلیسی هستند. (۵) البته مطمئناً کتاب‌های دیگری نیز موجود است که در محل دیگری که منتشر شده‌اند، قابل دسترسی است. این اوضاع بسیار تأسف بار است، زیرا کتاب در کشورهای در حال توسعه که دسترسی آسان به رسانه‌های الکترونیکی ندارند، نقش مهمتری دارد تا در کشورهای صنعتی. به نظر می‌رسد کتاب‌های مربوط به تاریخ چاپ و نشر رشد و توسعه بیشتری داشته است گرچه این نوشته‌ها تا حدود زیادی مبتنی بر تاریخ بنگاه‌های انتشاراتی خصوصی است که اغلب توسط عضو ارشد بنگاه به رشته تحریر در آمده است. اگر چه این کتاب‌ها به عنوان پژوهش‌هایی موردی و جزئی در زمینه صنعت نشر ارجمندند، اما به ندرت تحلیلی وسیع و ژرف ارائه می‌دهند. به هر حال، چند پژوهش مهم و اساسی در مورد صنایع نشر ملی انجام شده است؛ از جمله کتاب چند جلدی جان تیل (۶) در مورد تاریخ نشر در آمریکا. (۷)

درباره تاریخ صنعت چاپ و نشر در کشورهای مکزیک و برزیل و همچنین اکثر کشورهای صنعتی نیز کتاب‌هایی وجود دارد. (۸) البته اکثر تواریخ توسط تاریخ نویسان نوشته نشده بلکه بیشتر آن‌ها تقویم وقایع و خاطرات هستند تا تحقیقات تاریخی عالمانه و روشمند. (۹)

مشکل دیگر در رابطه با نوشتن مطلب درباره نشر این است که بیشتر مدارک و منابع آن در زمره مکتوبات نا یاب و دست نیافتنی است، مکتوباتی مانند مجوز، خبرنامه، گزارش، مقالات کنفرانس‌ها و نظایر آن، این گونه مکتوبات، به دلیل ماهیت ناپایدار و عاجل به سرعت نایاب می‌گردد. هم چنین فهرست نویسی نمی‌شوند. و به ندرت به کتابخانه‌ها راه می‌یابند. کسانی که این مکتوبات را تولید می‌کنند بیشتر آن، ناشران آن نیز هستند که معمولاً برای نشر و توزیع آن‌ها اهمیت فراوان قابل هستند؛ اما به نظر می‌رسد که اهمیت چندانی برای بایگانی و نگه‌داری دائمی این مکتوبات قابل نیستند. تعداد بسیار اندکی کتابخانه وجود دارد که در زمینه جمع آوری منابع مربوط به چاپ و نشر تحقیق و تلاش می‌کنند و مخازن و منابع مخصوص به چاپ و نشر وجود ندارد.

دلایل کمبود تحلیل

چرا توجه تحلیلی بسیار اندکی به امر انتشارات شده است؟ بدون شک دلایل فراوانی وجود دارد. یک دلیل آن که کتاب سال‌های زیادی است که وجود دارد و در زمان تمدن سومریان و چین‌ها هم ترین منبع ارتباط نوشتاری بوده است. حتی قبل از اختراع حروف متحرک (چاپ) در چین و سپس در اروپا، کتاب چینی عادی تلقی می‌شده است. صنعت چاپ و نشر نوین، به یاری ماشین چاپ در طی چند قرن رشد یافته است دیگر ملزومات نشر، مثل ویرایش، توزیع و حق چاپ (کپی رایت) نیز بتدریج مراحل تکامل را پیموده است.

کتاب همیشه یک تکنولوژی قدیمی بوده است و یدین جهت توجه چندانی به آن نمی‌شده است. به نظر می‌رسد تأثیر کتاب بر جامعه کمتر از تأثیر چشمگیر رسانه‌هایی از قبیل روزنامه یا تلویزیون باشد. مطالعه تحلیلی این عناصر نظام ارتباطات به نظر مهم‌تر و مناسب‌تر می‌آید. بیشتر تحقیقات علمی و تحلیلی در جوامع دانشگاهی صورت می‌گیرد. جالب این است که مراکز تحقیقاتی پیرامون کتاب و نشر در مؤسسات دانشگاهی بسیار اندک می‌باشد. همچنین تعداد دانشگاه‌هایی که برنامه‌هایی در مورد تدریس چاپ و انتشارات را دنبال می‌کنند اندک است و فقط تعداد انگشت شماری از این دست مراکز فرهنگی یافت می‌شود که مدارک تحصیلی در زمینه رشته تحصیلی کتاب و چاپ ارائه می‌دهند. (۱۰) در حالی که، مخصوصاً در آمریکا مدارس زیادی در مورد روزنامه نگاری وجود دارد. که روزنامه نگاری حرفه‌ای را آموزش می‌دهند (هم چاپی و هم غیر چاپی) و همان گونه که اشاره شده آمریکا جایی است که مطالعات ارتباط جمعی به متهمی درجه رشد رسیده است. رشته‌های تحصیلی زیادی در رابطه با روزنامه، تلویزیون و رسانه‌هایی از این قبیل وجود دارد و می‌توان مدرک فوق لیسانس و دکتری در روزنامه نگاری، ارتباطات و زمینه‌های مربوطه گرفت. برای فارغ التحصیلان این رشته‌ها، دو حوزه کاری تدریس و پژوهش وجود دارد.

به دلایلی، موضوع چاپ و نشر در جوامع دانشگاهی مغفول و مهجور مانده است. مدارس علم کتابداری به دانشجویان می‌آموزند که چگونه کتاب و کاتالوگ سفارش دهند و کتاب پس بگیرند، اما قلمی‌آموزند که کتاب چگونه منتشر می‌شود. چنین مدارسی تحقیق خود را معطوف دست یافتن به کتاب و روزنامه (و حجم زیادی از دیگر اطلاعات غیر منتشره) به محض انتشار کرده‌اند. تعداد اندکی از دانشمندان علوم اجتماعی در مورد چاپ و نشر تحقیق کرده‌اند. شاخه جامعه‌شناسی دانش (جامعه‌شناسی علم تجربی) به ندرت با چاپ و نشر سر و کار دارد. کانون توجه این حوزه، پژوهش و کاربرد آن است و به ندرت با انتقال این علم سر و کار دارد. حتی مطالعات دانشگاهی به کارگیری اطلاعات که دارای بار علمی است، به مسئله استفاده از اطلاعات توسط دانشمندان و محققان توجه دارد و فقط گاهی به پیررسی چگونگی تبادل این اطلاعات می‌پردازد. شاید به دلیل آن که مجلات یا امکانات دیگر اندکی برای درج نتایج چنین پژوهش‌هایی وجود دارد و کمتر کسی علاقمند به خواندن چنین تحقیقاتی است. منصفانه است اگر بگوییم دانشگاه‌ها به عنوان یک نهاد، و دانشمندان بخش‌های مختلف علوم اجتماعی، به سدگی کتاب و نشر را - که محور آموزش و پژوهش هستند - به دست فراموشی سپرده‌اند. کسانی که مستقیماً دست اندرکار نشر هستند، علاقه‌ای به مطالعه تحلیلی پیرامون چاپ و نشر ندارند. سال‌ها به نشر به عنوان یک شغل شریف نگریسته شده که هیچ چیز به غیر از یک تعلیمات آزاد حاصلاً لازم ندارد. دانش نشر را می‌توان ضمن کار آموخت. بنابراین بحثی ندارد: کتاب چنان محصول منحصر به فردی است که در تمام سیستماتیک فرآیندهای چاپ و نشر آن، راهگشا و مفید نیست! اخیراً کارگاه‌های نشر کتاب در کشورهای بزرگ - عمدتاً بیشتر تحت سرپرستی مدیران اداره می‌شود تا ناشران سنتی، و این نسل نوین بیشتر توسط سنت گراییانی که آموزش ضمن مدیریت کار را مفیدتر از کارآموزی در مراکز چاپ و نشر می‌دانند، مورد نکوهش قرار می‌گیرند. به نظر می‌آید که آن‌ها بیشتر با مسائل علمی سر و کار دارند تا درک و مفهوم پیچیده نشر و نقش اجتماعی آن. مایه شگفتی است که مدیریت انتشارات مهم چند نشر باید علاقمندی اندکی به درک مفهوم و ماهیت انتشارات بین‌المللی نشان دهند. به رغم آن که ناشران دست اندرکار تولید کتاب هستند به نظر می‌رسد علاقه‌ای به توسعه آثار مکتوب مربوط به حرفه خودشان (چاپ و نشر) یا تعمق سیستماتیک و مدون در خصوص مدیریت و سرشت آن ندارند.

تنها اخیراً ناشران تلاش کرده‌اند تا روش‌های مشابهی برای دیگران را که حرفه آن‌ها را شکل می‌دهد مورد مذاقه قرار دهند. در آمریکا، انجمن مطالعه صنعت کتاب^۱، در جمع مسائل آن، نمودار روندکار و از این قبیل فعال بوده‌اند. گروه‌های دیگری نیز در مطالعات بازار در سطحی کوچک شرکت کرده‌اند. به نظر می‌رسد بازار انبوه نشر؛ به هر جهت، تأکید به طور یکنواخت روی روش آماری و اطلاعات دیگری که به نظر می‌رسد ارتباط مستقیم با صنایع نشر داشته باشد متمرکز شده است. معدودی از دست‌اندرکاران نشر علاقمند به دانستن تاریخ، جامعه‌شناسی یا اقتصاد نشر می‌باشند. اصولاً بررسی چاپ و نشر عرصه‌ای است که فاقد طرفدار است.

چه باید کرد؟

نشر، موضوع مناسبی برای تحقیق، تحلیل و مطالعه است. در حال حاضر آثار مهمی وجود است اما در زمینه کسب آگاهی بیشتر و همه‌جانبه در خصوص نشر و ساختن زیر ساخت‌هایی که باعث ترویج نگرش تحلیلی است، نیاز فوری وجود دارد. نوشتارهای تحقیقی، که بر پایه علوم اجتماعی طرح ریزی شده، مبنایی برای مفاهیم پیچیده نشر ارائه می‌دهد که لازم است تقویت شود. اولین گامی که باید دست‌اندرکاران چاپ و نشر بردارند، این است که علاقمندی بسیار زیادی نسبت به توسعه نشر پژوهی نشان دهند و در جهت بنیان نهادن سنت جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن‌ها بکوشند. حقیقت این است که این صنعت استفاده اندکی از تحقیقات موجود می‌کند. این صنعت باید دیدگاه وسیع‌تری نسبت به این تحقیق و تحلیل داشته باشد که معمولاً رابطه بلافصل و مستقیم با مسائل روزمره نشر ندارد. شاید این نکته کاملاً صحیح باشد که کارهای پژوهشی دانشمندان برای مجامع دانشگاهی که با چند و چون‌های تنوریک سر و کار دارند، هم ارزش با ارائه اطلاعات فوری مورد نیاز به تصمیم

گیرندگان است. به هر جهت در درازمدت پژوهش‌های دقیق علمی، دیدگاه‌هایی ارایه می‌کند که زیربنای تصمیم‌گیری‌های مؤثر بر نشر خواهد بود.

مجامع دانشگاهی می‌بایست در توسعه مطالعات نشر دخالت مستقیم داشته باشند. این موضوع باید یک پایگاه دانشگاهی پیدا کند تا تحقیق و آموزش در این زمینه تشویق و ترغیب شود و مطالعات پیرامون نشر در دانشگاه حضور داشته باشد. این امر به آسانی به وسیله ایجاد مراکز پژوهشی کتاب و نشری که ضمناً مسئول ارائه آموزش به افرادی باشند که مایل به کار در بخش نشر و حوزه‌های مربوطه هستند، میسر است. انجام این کار در آمریکا بسیار آسان است؛ زیرا در جایی که دانشگاه وجود دارد، ایجاد یک مرکز تحقیقاتی خیلی مشکل نیست. دیگر نظام‌های آموزش عالی شاید آن قدرها پذیرای ایجاد یک کانون دانشگاهی در مورد کتاب و نشر نباشند، از این رو امکان تأسیس مراکزی که بر دانشگاه‌ها متکی نباشند وجود دارد. در آمریکا «مرکز کتاب»^۵ مستقر در کتابخانه کنگره در ارائه اطلاعات مربوط به کتاب و تا حدودی نشر فعال بوده است، اما در زمینه پژوهش‌های بنیادی کاری انجام نداده است. مؤسسات دولتی نیز می‌توانند در تشکیل نیروی سازمان یافته به منظور بررسی نشر خدمت نمایند. وزارت بازرگانی آمریکا سال‌هاست که آمارهای مربوط به کتاب و نشر را جمع‌آوری می‌کند.

در دیگر کشورها، فعالیت‌های اندکی انجام شده است. سندیکای ملی کتاب^۶ در هندوستان به عنوان بخشی از دستور کارش حمایت از برخی از نهادهای مربوط به کتاب و نشر در هندوستان را عهده دار شده است و کتابخانه بریتانیا (BL) از برخی مطالعات تحقیقاتی در کشور انگلیس پشتیبانی کرده است. دولت فرانسه نیز تحقیق پیرامون کتاب و نشر را مورد حمایت قرار می‌دهد.

پیشنهاد‌های زیر راه‌های دیگری جهت گسترش شبکه تحقیق و تحلیل پیرامون توسعه نشر و کتاب ارائه می‌نماید.

- صنعت چاپ و نشر به تنهایی می‌تواند جهت تأسیس یک پایگاه تحقیقاتی سرمایه‌گذاری کند. قاشران خصوصی، انجمن‌های ملی ناشران یا حتی سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند این سرمایه را تأمین نمایند. البته می‌توان مبالغی نیز از منابع دیگر دریافت نمود، مثل مؤسسات دولتی یا بنیادهای خصوصی. حکومت تشتر می‌بایست حمایت زیاد و چشم‌گیری از این اقدام به عمل بیاورد.
- باید مراکز بررسی و مطالعه کتاب و نشر به ویژه در دانشگاه ایجاد شود. چنین مراکزی می‌تواند در دانشکده‌های آموزش کتابداری و علوم اجتماعی، یا دیگر بخش‌های داخلی دانشگاه تشکیل شود. باید سرمایه کافی در اختیار این مراکز قرار گیرد. چنین مراکزی می‌تواند با برنامه‌های آموزشی جهت کارمندان نشر و کتاب و هیئت تحریریه ارتباط داشته باشد. به هر حال تحقیق باید همیشه مهم‌ترین بخش از وظایف این مراکز باشد.
- ضروری است جمع‌آوری و انتشار منظم آمار و جهت‌گیری‌های تجاری نشر در سطوح ملی و جهانی صورت گیرد. مسئولیت این امر را یک یا چند مرکز آموزش نشر باید عهده دار شوند.
- باید تلاش‌هایی در جهت جمع‌آوری نوشته‌هایی که در رابطه با توسعه نشر و کتاب صورت می‌گیرد. اطلاعات مربوط به این آثار باید هم برای مجامع دانشگاهی و هم ناشران قابل دسترسی باشد. باید چکیده‌های نشرهای مهم و نوشتارهای دیگر مرتباً تهیه و منتشر گردد.
- نیازمندی‌های نشر در کشورهای در حال توسعه نبایستی فراموش گردد و هر گونه نوآوری به مشتمل بر تحلیل و گفتگو پیرامون انتشارات در جهان سوم باشد.
- سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای می‌توانند از طریق برنامه‌های خود، کار تحقیق و تحلیل و بررسی را حمایت کنند. این سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای از طریق بیانیه‌ها و فعالیت‌های خود می‌توانند حرکت‌های دیگری را برانگیزند. یونسکو تقریباً به طور چشم‌گیری به گسترش اطلاعات مربوط به کتاب و نشر یک دهه قبل کمک نموده است، ولی اخیراً فعالیت‌های خود را در این زمینه متوقف کرده است؛ مشارکت مراکز منطقه‌ای یونسکو جهت ترویج کتاب در این امر سهیم بوده هم

۵. Center for the Book

۶. National Book Trust

چنان که مرکز فرهنگی آسیایی یونسکو در ژاپن نقش داشته است. کانوه بین المللی ناشران که هرگز با مسئله تحقیق درگیر نشده، می تواند به این امر پردازد و اعضای خود را نیز تشویق کند که در این کار شرکت کنند. نمایشگاه کتاب فرانکفورت مرکز دیگری برای انجام فعالیت های گسترده و حمایتی است.

- ارتباطات زیربنایی جهت مطالعات نشر نیاز به تقویت و هماهنگی دارد. چندین نشریه علمی پژوهشی مناسب در جهان موجود است که از آن جمله حداقل یک نشریه در ژاپن و دو نشریه در انگلیس را می توان نام برد. شمار دیگری از مجلات بر موضوع نشر تکیه دارند. برخی از مؤثرترین آن ها، مثل هفته نامه ناشران^۶ در آمریکا و کتاب فروشان^۷ در انگلستان به ندرت واجد مقالات پژوهشی یا تحلیلی هستند. بهتر است از طریق کارهای کتابشناسی و فعالیت های دیگر در نشریات موجود هماهنگی ایجاد شود.
- ضرورت دارد که یک دانشکده نامریی متشکل از علاقمندان و دست اندرکاران مور نشراتی ایجاد گردد. چنین شبکه ی می تواند به وسیله کنفرانس هایی در مورد چاپ و نشر و موضوعات مربوط به آن و فعالیت های دیگر گسترش یابد.
- این شبکه نه تنها به ارتباط کمک می کند. بلکه می تواند کارهای دیگری را از طریق پیوند دادن مصالح و علایق مشترک انجام دهد.

نشر یکی از فعالیتهای مهم بشری است که محور و مرکز ثقل فرآیندهای ارتباطی محسوب می شود، اگر این نکته به خوبی ادراک نشود تأسف آفر است. این واقعیت که در حوزه چاپ و نشر، پژوهش و تجزیه و تحلیل صورت نگرفته است پیچیده و گیج کننده است. اگر چه تلاش جهت به وجود آمدن این شرایط وجود دارد، اما دلایل غیر قابل انکاری نیز برای این امر وجود دارد که باید به این امر مهم به حوصله در نظر گرفته و شایسته شود.

یادداشت:

۱. یکی از چندین فعالیت جامع عبارتست از: Shigeo Minowa, book publishing in a societal context, (buffalo, N.Y.: Prometheus books, 1990)
۲. See Irving Louis Horowitz, Communicating Ideas: the politics of scholarly publishing (new Brunswick, N.J.: transaction, 1991) for an analysis of one element of contemporary publishing; Lewis Coser, Charles Kadushin, and Walter W. Powel, Books: The Culture and Commerce of Publishing (New York: basic book, 1982). There is a smattering of other writing from a social Science perspective. Historians have given occasional attention to books and publishing. See especially the classic by Elizabeth L. Eisenstein, The Printing Press as an Agent of Change, 2 vols. , (New York: Cambridge university press, 1979).
۳. Marshall McLuhan, The Medium Is the Message (New York: Random House) , 1967.
۴. در اروپای مرکزی و شرقی سازمان هایی نظیر پاپواج (PUBWATCH) همکاری بین المللی را در محلی غرب را هماهنگ می کنند.
۵. Philip G. Altbach and Eva M. Rothgever, Publishing in the Third World: Trend Report and Bibliography (New York: Praeger, 1980) and Philip G. Altbach and Hyaewool Choi, Bibliography on Publishing in the Third Word, 1980-1993 (Norwood, N. J.: Ablex, 1993). See also Hans Zell, Publishing and Book Development in Africa: A bibliography (Paris: UNESCO, 1994).
۶. John Tebbel, A History of Book Publishing in the United States, 4 vols. (New York: r. r. Bowker, 1972-1981).
۷. See, for example, Laurence Hallewell, Books in Brazil: A History of the Publishing Trade (Metuchen, N.J.: Scarecrow, 1982).
۸. A significant Exception is Asa Briggs, ed., Essays in the History of Publishing (London: Longman, 1974).
۹. برنامه های دانشگاهی موجود به دوره های کوتاه مدت گرایش دارد، که به گواهینامه و یا دیگر مدارک بدون رتبه منجر شود. حتی همین ما هم بسیار اندک است - شاید نیم دو جین در آمریکای جنوبی و چند تایی در کشورهای نظیر هندوستان و کانادا، وجود داشته باشد.
۱۰. مجله دانشگاهی "تالچ" (knowledge) که اختصاص دارد به ایجاد و به کارگیری اطلاعات، به ندرت مقاله ای راجع به کتاب و نشر دارد.